

ESITTELYJÄ JA ARVIOITA

JOITAKIN HUOMIOITA BYROKRATIAONGELMASTA SOSIALISMISSA GRIGORI BAKLANOVIN ROMAANIN YSTÄVYKSET (TAMMI 1976) VALOSSA: ERÄS LUKIJAN TULKINTA

»Elämässä ihmisen tulee tehdä työtä — omaansa. Mutta jos alinomaakaan pyrkii yhdistämään yhteensopimattomia asioita, joutuu siitä jollakin maksamaan. Ja aluksi sitä maksaa aina omallatunnolla ja lahjoiltaan. Mutta myöhemmin ei enää olekaan mitään annettavaa. Niin siinä käy tällä saavutusten ja menestysten tiellä. Jokainen luulee pystyvänsä petkuttamaan elämää, mutta hänen onnistuukin petkuttaa vain itseään.

Tietysti ihmiset jo ennen häntäkin tiesivät ja ymmärsivät tämän kaiken. Niin sata kuin tuhatkin vuotta sitten. Mutta me elämme ensimmäistä kertaa elämäämme, ainoaamme. Eikä kovinkaan pitkää. Nuoruusvuosinaan sitä helposti ajattelee: se on tapahtunut ennen meitä. Kun tulee vanhemmaksi, ymmärtää: se on tapahtunut minulle. Ja toisen kokemus muuttuu omaksi vasta sitten, kun on omaakin kokemusta: kun elämä on kolhinut kylkiä ja opettanut himpun verran järkeä. Eikä siinä kyllin, että on ymmärtänyt. Täytyy vielä rohkasta mieltä, löytää lujuttua itsestään. Se oli tärkeintä.» (s. 251).

1. Johdannoksi

Kirjan asetelma on lyhyesti esitettynä seuraava: kirjan 'päähenkilö' *Andrei Medvedev* on arkkitehti, joka yhdessä ystävänsä ja kollegansa *Viktor Anohinin* kanssa on laatinut suuren asuntoalueprojektin. Se on periaatteessa hyväksytty, mutta ennen toteuttamista sitä vaaditaan muuttamaan. Andrein mielestä muutokset ovat alueperinkin hieman vanhahtavan suunnitelman vesittämistä — eivätkä muutokset

ole sen enempää arkkitehtuurisesti kuin taloudellisestikaan perusteltavissa. Viktor sen sijaan on 'olosuhteiden pakosta' valmis hyväksymään 'siellä jossakin' päätehty ja välttämättömiksi nähdyt muutokset. Tämän ristiriidan seurauksena ystäväysten välit viilenevät, heidän suhteensa ympäristöön, työhön ja lähimpiin joutuvat koetukselle, punnitaan, muuttuvat. Aivan erityisen ongelman tämän ristiriidan etenemisessä muodostaa kysymys niistä prosesseista ja tekijöistä, jotka säätelevät lopputulosta.

Miksi kävi näin?

Aluksi on muistutettava erosta, joka valitsee tieteellisen tutkimuksen ja taiteellisen kuvauksen välillä: romaanissa ei ole kysymys ensisijaisesti tieteellisestä analyysistä byrokratiaongelman olemuksesta ja eri kehitysvaiheista sosialismin historiallisessa kehityskulussa, vaan kirjaa on pidettävä lähinnä tämän päivän yhteiskunnan ja sen ajankohtaisten ongelmien kuvauksena. Mutta toisaalta kirja sitten sisältää yleisemminkin pätevää kuvausta byrokratiaongelmasta. Ei voi kieltää, etteikö kirjailija olisi myös tieteellisessä mielessä varsin 'oppinut': itse byrokratiaongelmaa on käsitelty tieteellisesti mielenkiintoisella ja herätteitä antavalla tavalla.

Baklanovinkin kirjan asetelmaa kuvaa hyvin seuraava *Juri Trifonovin* toteamus kirjallisista pyrkimyksistään: »Jokaista ih-

mistä kalvaa vieläkin egoismi, Trifonov sanoo, ja nykyään hän pitää tavoitteenaan hätkähdyttää lukija havahtumaan ja tunnistamaan itsessään egoismille ominaisia varjopuolia, ja tätä kautta hän pyrkii aikaansaamaan kirjallaan toivotun moraalisen vaikutuksen.» (*Sinnemäki*)

Byrokratiaa Baklanov kuvaa erinomaisessa kirjassaan byrokraattisen ihmistyyppin, byrokraatin välityksellä (esim. kaupungin pääarkkitehti *Aleksandr Leonidovitš Nemirovski*, kiipijä Viktor Anohin). Kirjassa pyritään antamaan kattava näkemys byrokraattisesta persoonallisuudesta: toiminnan lähtökohdat, motiivit, pyrkimykset ja ennen kaikkea kirjailija pyrkii osoittamaan byrokraattisen persoonallisuuden elämän traagisuuden. Näennäisestä ulkonaisesta menestymisestä huolimatta byrokraatti epäonnistuu kaikkein tärkeimmässä — omassa elämässään. Hänestä ei koskaan tule onnellista ihmistä. Kirjan muina keskeisinä ihmistyyppinä voidaan erottaa *todellinen* ihminen, antibyrokraatti, jota luonnehtivat luovuus, humanismi, taistelumieli, tunne ja lämpö (esim. kuvanveistäjä *Borka Maslov*, Andrei Medvedevin vaimo Anja) sekä byrokraatin ja antibyrokraatin 'välimuoto', henkilötyyppi, joka elää ikäänkuin välttämättömyyksien valtakunnassa: sosialismi etenee luonnonlain välttämättömyydellä ja -tavalla, 'välttämättömien' kehitysvaiheiden yli ei voi hypätä (esim. kaupungin puoluekomitean ensimmäinen sihteeri (!) *Smolejev*). Kirjan päähenkilö Andrei Medvedev kohtaa ja ilmentää itsessään näitä kaikkia tyyppejä: hänen on valittava ja taisteltava.

2. Yleinen lähtökohta byrokratiaongelman kehittäelyssä

Byrokratiaongelman ydin (ja samalla lähtökohta) kiteytyy keskustelussa, jossa

Baklanov siteeraa *Engelsin* tunnettua ajatusta seuraavasti (vrt. esim *Engels*, 1955, 39—40):

»Loppujen lopuksi, mitä ihmiset sitten tekivätkin, elämä eteni voimien resultantin suuntaan. Siinä kulki sen tie. Mutta tähän asti oli jokainen vetänyt sitä omalle taholleen, jokainen yritti antaa sille oman suunnan. Varmaankin tämän vuoksi eivät ihmiset olleet saavuttaneet ainoatakaan päämääräänsä niin kuin oli kaavailtu: tie eteni resultantin suuntaan, mutta jokainen tähtäsi omaan päämääräänsä.» (Baklanov s. 116)

»On siis olemassa lukemattomia ristiinkäyviä voimia, loputon ryhmä voimasuunnikkaita, ja siitä seuraa yksi resultanti — historiallinen tapahtuma — mitä samoin voidaan pitää yhden, kokonaisuutena, *tiedottomasti* ja *tahdottomasti* vaikuttavan voiman tuotteena. Sillä mitä joku yksi tahtoo, sitä joku toinen vastustaa, ja se, mikä lopputuloksena syntyy, on jotakin, mitä kukaan ei ole tahtonut. Näin tähänastinen historia on kulkenut luonnonhistoriallisen prosessin tavoin»... (*Engels*, Kirje *Joseph Blochille* 21. 9. 1890, s. 430) Yhteiskunnan ottaessa haltuunsa tuotantovälineet mahdollistuu vasta luonnonhistorian kumoaminen. »Objektiiviset, vieraat voimat, jotka siihen saakka hallitsivat historiaa, joutuvat ihmisten itsensä valvottaviksi. Vasta siitä alkaen ihmiset tulevat täysin tietoisesti tekemään historiaansa, vasta siitä alkaen heidän liikkeelle panemillaan yhteiskunnallisilla syillä tulee olemaan etupäässä ja alati kasvamassa määrässä myös heidän tahtomansa vaikutukset. Se on ihmiskunnan hyppäys välttämättömyyden valtakunnasta vapauden valtakuntaan.» (*Engels* 1971, s. 326) Samalla politiikka voi edetä humpuukista ja kaaoksesta tieteeksi.

Byrokratianongelman asettaminen ja kuvaaminen tapahtuu Baklanovilla paljolti sen kysymyksen kautta, miten *Engelsin*

ajatukset tulisi 'oikein' ymmärtää. Marxilaisessa teoriassa lähdetään siis olettamuksesta, että on välttämätöntä ja sosialismissa mahdollista hävittää 'vieraantunut työ' ja siihen liittyvät tietoisuuden vieraantumismuodot. Tässä ei kuitenkaan — tietenkään — ole kysymys kaikkien yhteiskuntakehityksen ristiriitojen yhtäkkisestä ja lopullisesta poistamisesta, vaan antagonististen yhteiskuntasuhteiden hävittämisestä. (ks. esim. Oizerman, s. 54—5). Kun sosialismi ensimmäisen kerran ihmiskunnan historiassa tarjoaa ihmiselle mahdollisuuden tietoisesti tehdä historiaansa — mahdollisuuden järjestää tuotanto yhteiskunnallisia tarpeita vastaavasti — ei tämä voi kuitenkaan tapahtua todellisuudessa automaattisesti ja ristiriidattomasti. Tämä on se ristiriitojen »luonnollinen» ja välttämätön kehikko, olemassaolo, josta myös byrokraatia, ristiriitojen byrokraattinen ratkaisuyritys, kumpuaa. Ristiriitojen byrokraattisetkaan ratkaisuyritykset eivät voi toteutua muuta kuin ihmisten kautta ja välityksellä: on siis myös — ja kirjailijan kannalta tietysti ensisijaisesti — kysymys ihmisistä, yksilöistä, ja heidän elämästään. »Nyt alkaisivat sotatoimet paikallisessa mittakaavassa. Mutta se oli heidän elämänsä mittakaava. Eikä heille muuta annettaisi» (Baklanov, s. 102).

Pyrkimys luoda ja muokata *tietoisesti* omaa yhteiskuntaa edellyttää kaikkein ensimmäiseksi, ettei yhteiskunnallista johtamista voida eikä saa palauttaa *pelkkään* hallintoon (pelkkään ihmisten hallinnoimiseen asioiden tiedollisen ja taidollisen hallitsemisen sijasta). Jokaisen toimeenpanevan elimen (ja jokaisen toimeenpanijan) on pyrittävä yhdistämään toiminnassaan tieteelliset ja hallinnolliset aspektit. (Afanasyev 1972, s. 133) Näin varsinkin siksi, että hallinto on toimintaa joka sijoittuu subjektiivisten toimintojen alueelle ja tästä subjektiivisuudesta hallinto on aina jäl-

jessä objektiivisista mahdollisuuksista ja tarpeista. *Tämän subjektiivisen rajoittuneisuuden ylittämiseksi tarvitaan tieteellistä tietoa ja sivistystä.* Hallinnollisen järjestelmän suurin ongelma onkin ylittää tämä ristiriita hallinnollisten ja tieteellisten metodien välillä. Voidaan kai sanoa, että se on jatkuva ristiriita. (sama, s. 136—7)

Tämän ristiriidan byrokraattisen ratkaisun kuvaus on kirjailijan ensisijaisen kiinnostuksen kohteena. Baklanov pyrkii osoittamaan, miten toiminta, jonka lähtökohta on oman edun tavoittelussa (esim. byrokraatti), ei tietenkään kykene eikä siinä edes pyritäkään ylittämään 'subjektiivista rajoittuneisuutta' (tästä tarkemmin jäljempänä). Mielenkiintoisempaa on kuitenkin todeta, että kirjoittajan mielestä myös suhtautumistapa, jossa sosialismin ajatellaan etenevän luonnonlain välttämättömyydellä ja -tavalla, ei vastaa riittävän voimakkaasti sosialismin 'hyppäyksellisyuden' vaatimukseen.

»Elämässä oli vielä sekin ominaisuus, että jopa alkujaan väärän ratkaisun se joka tapauksessa oikaisi omalla tavallaan. Siksi hän ei kannattanutkaan käänteentekeviä päätöksiä, jyrkkiä muutoksia.»

»Miten siellä sitten rakennettaisiinkin, huonommin taikka paremmin, saavutettaisiin kuitenkin tärkein tavoite: ihmiset pääsisivät omiin asuntoihin. Se oli nyt kaikkein tärkeintä. Jälkeenpäin myönnettäisiin, että olisi heti voitu tehdä sekä paremmin että perusteellisemmin, että tämä taso oli jo saavutettu. Oli hyvin mahdollista, että kaikki tämä myönnettäisiin jälkeenpäin. Mutta samoin kuin teollisuudessa ei ihmisten tietoisuudessakaan käynyt päinsä hyppätkä kaikkien kehitysvaiheiden yli, joitakin täytyi käydä läpi. Ja toisinaan oli jälkimäisessä yli hyppääminen vielä vaikeampaa.» (Baklanov s. 116) Näin ajattelee puoluekomitean ensimmäinen sihteeri Smolejev.

Tässä 'luonnonhistoriallisuus', 'teknologisen determinismin' luonteisena (ks. tästä Burlatski, s. 105), jää eräällä tavalla voi-

maan — objektiivisia laadullisia mahdollisuuksia ei käytetä riittävästi hyväksi. Engelsin ajatukseen sosialismin hyppäyksellisyydestä ei liitetä, sitä ei ymmärretä myös voimakkaana normatiivisena vaatimuksena — vaatimuksena mullistaa tietoisuutta ja toimintaa.

3. Yleisen toteutuminen yksityisessä

Uudentyyppisen tietoisien käytännön mahdollisuus toisaalta luo ja toisaalta edellyttää tietoisia, sivistyneitä ja vallankumouksellisia subjekteja. Luomisen ja edellyttämisen ykseys voidaan toteuttaa vain, kuten Marx toteaa, kumouksellisessa toiminnassa: »Olosuhteiden muutoksen ja inhimillisen toiminnan yhteensattuminen voidaan käsittää ja järkipäisesti ymmärtää vain kumouksellisena toimintana (kurs. K. P.):» (Marx, 3. Feuerbach-teesi, Engels 1955, s. 53)

Kumoukselliseen toimintaan kuuluu näin oleellisesti, silloin kun pidetään kiinni politiikan tieteellisyydestä, politiikkaan liitetty moraalisuuden ja eettisyyden vaatimus. Kumouksellista politiikkaa ei voi olla ilman kumouksellista moraalialia. »Mutta onko olemassa kommunistista moraalialia? Onko olemassa kommunistista siveellisyyttä? On tietenkin.» (Lenin IV, s. 298) »Kommunistisen moraalialin perustana on taistelu kommunismin lujittamisen ja täydellisen toteuttamisen puolesta.» (sama, s. 302)

Pitkällä tähtäyksellä kysymys on kumouksellisen moraalialin juurruttamisesta kulttuuriin: »Epäkohtien juuret ovat syvällä entisyydessä, jota, vaikka se onkin kumottu; ei silti ole raivattu pois, se ei ole vielä kauaksi menneisyyteen jäänyt kulttuurivaihe. Näissä asioissa voidaan pitää saavutettuna vain sitä, mikä on juurtunut kulttuuriin, elintapoihin, tullut tottumukseksi. (Lenin IV, s. 484—5)

Näin sivistykselle ja sivistyksen vaikutukselle ihmisten subjektiviteetin muodostumista ajatellen asettuu aivan erityinen merkitys. Tätä taustaa vasten on ymmärrettävissä 'sivistyneistöongelman' (sivistyneistöromaanien) luonne ja merkitys.

'Subjektiviteetin dialektiikka' ilmenee siinä, että kommunismi syntyy ja kehittyy ihmisten toiminnan kautta.

Aivan oikein, muutamat kuvittelivat kommunismin jonkinlaiseksi arkadiseksi idylliksi, toiset vain hällisivät siitä syventymättä sanan merkitykseen. Joukot ovat tulleet vaativaisemmiksi, tarkkaavaisemmiksi sanojen sekä menetelmien suhteen, *ne etsivät kommunismin piirteitä ympäristöstään sekä itsestään.* (Aksjonov, s. 160—1, kursivointi KP)

Miten kumouksellisen toiminnan vaatimus sitten suhtautuu byrokraatiaongelmaan? Miten byrokraatin ja antibyrokraatin 'välimuoto' tämän kysymyksen asettaa?

»Hänen edessään oli ihminen, jossa piili henkilökohtaisen edun tavoittelua voimakkaampana pyrkimys tehdä sitä, mikä oli hänen kutsumuksensa. Ehkäpä se olikin elämän tarkoitus: toteuttaa sitä mikä meissä luonnostaan piilee. Sellaiset ihmiset vievät elämää eteenpäin. Ja tekevät sen ilman kompromisseja. *Mutta elämä — sehän on kompromissi. Ja voimien resultantti on sen täsmällinen ilmaisin.*» (Baklanov, 116—7, kursivointi KP)

Eikö ole niin, että Baklanov haluaa tällä osoittaa, miten näkökannalta, jossa uskotaan sosialismin toteutuvan luonnonvälttämättömyyden varmuudella ja -tavalla, puuttuu kumouksellisen toiminnan edellyttämä voimakas subjektiivinen (moraalinen ja toiminnallinen) panos? Näin siitäkin huolimatta, että 'välimuoto' luo antibyrokraatille mahdollisuuden toteuttaa itseään (lepokodin suunnittelu) ja että »Andrei näki Smolejvin myötätunnon, näki että tämä ihminen oli hänen puolel-

laan, ja siitä hän oli jo kiitollinen». (s. 118) Sillä toisaalta Smolejev 'jättää tilaa' byrokraateille puuttumatta varsinaisesti heidän toimintaansa. He ovat yksi osa kompromissia.

Kompromissi ja voimien resultantti eivät kuitenkaan täysin sulje pois subjektin mahdollisuuksia vaikuttaa. Aina on mahdollisuus taktikoida. Mutta mitä tästä seuraa?

»Kaikki haluavat valjastaa taktiikan palvelukseensa, mutta tuloksena onkin, että se valjastaa ihmisen. Missä siinä sitten ovat periaatteet, missä mikin?» (s. 117)

»Ensin uhrataan pääasian hyväksi, ja sitten uhrataan sekin, minkä hyväksi on uhrattu. Sillä tiellä ei ole loppua.

... »missä on se viimeinen raja, johon asti vielä voi, mutta siitä eteenpäin ei enää saa? Sehän on kuin taivaanranta, se loittoonee sitä mukaa kuin sitä lähestyy.» (s. 106)

»Ei saa tehdä väkivaltaa omalletunnolle.» (s. 106),, »se mikä on saavutettu alhaisin keinoin ei yleensä ole hyvää.» (s. 60)

4. *Byrokraattisen taktiikoinnin toteutumistapa*

4.1. Vapaus ja byrokraatia

»Tiedätkö kuka on vapaa?... Siinä on tosi vapaa ihminen. Pystyy etenemään joka tyylillä ja joka säässä. Purjehtija elämän merellä. Suuria kysymyksiä ei hänelle ole olemassakaan. Mitä väliä on sanojen merkityksellä! Se ihmislaji käyttää sanoja suojavärinään. Joskus ollaan yksinkertaisia: »Pyydän saada ilmoittautua!» Joskus taas syvämietteisiä: »Totuus, moraalit, kauneus...» Joskus hellittämättömiä taistelijoita. Ja kaikissa tapauksissa omaksi eduksi... ja ellei vielä olisi pelkoa... Pelko tulee vaivaamaan häntä koko elämän ajan. Nyt: »kun saisi, ettei vain pääsisi käsistä». Myöhemmin: »ettei vain menettäisi.» (Baklanov, s. 227, kursivointi KP)

»Orjantyyhmydessämme me luulemme, että ihmisessä täytyy jotain suurta, jotta hän pystyisi suorittamaan suuria kon-

nantöitä. Ei alkuunkaan, luoja paratkoon! Siihen riittää, ettei ihmisessä ole mitään, että hän on vapaa kaikesta.» (sama)

»Ehkäpä minä myöten antamalla ja olemalla mieliksi esivallalle säilytän paikkani ja onnistun vielä kohoamaan ja pääsemään porvariksi. Tällaista psykologiaa ja mielialaa ei voi olla kommunistilla.» (Lenin IV, s. 301) Tällainen oman edun tavoittelu ei Leninin mielestä täytä kommunistisen moraalin ja siveellisyyden vaatimuksia.

Byrokraatilla poliittiset ja materiaaliset edut saavat vääristyneen muodon ja suhteet. Materiaaliset edut saavat aivan erityisen merkityksen ja niissä korostuvat pääseminen osalliseksi tietyistä statussymboleista (asunto, auto, pukeutuminen jne.) Entä poliittiset edut? Tällaisia ei sanan klassisessa ja tieteellisessä mielessä (vrt. esim. Leninin toteamus kommunistisen moraalin perustasta) ole byrokraatilla olemassakaan, vaan politiikka samaistuu omaan etuun (yleneminen virkauralla jne.) ja pelkistyy pelkäksi taktiikaksi. Taktiikka taas on alistettu viime kädessä vain omalle edulle.

Todellinen ihmisyyttä voidaan saavuttaa vasta kun muistetaan:

»Ihminen ei ole vapaa. Ei niistä, joiden kanssa oli elämänsä elänyt, eikä niistä, jotka elivät ennen meitä ja jättivät meille elämän. Eikä niistäkään, jotka elävät meidän jälkeemme. Ei ole ihmiselle suotu vapautusta siitä ainoasta asiasta, joka tekee heistä ihmisiä.» (Baklanov, s. 231—2)

4.2. Byrokraatia ja auktoriteetti: byrokraatin materiaalistien ja 'poliittisten etujen' yhteenkietoutuminen

»Molemmilla oli sellainen virkamiehen ilme, jossa oli yhtyneenä yhtä paljon taipumattomuutta alempia kohtaan ja alttiutta ja kunnioitusta niitä kohtaan, jotka olivat korkeammassa asemassa. Ja arvokkuutta.

Erityistä arvokkuutta: sitä oli ryhdissä, astunnassa, kaikessa. *Se ei ollut omaa, henkilökohtaista arvokkuutta, vaan sen laitoksen arvokkuutta, jota he edustivat omassa persoonassaan.*» (s. 112, kursivointi KP)¹

Näin auktoriteetista muodostuu byrokratian olemassaolon eräs peruseriaate — 'byrokraattisen tiedon kehässä' päätökset tehdään ja ne 'perustellaan' »siellä jossakin». Auktoriteetin jumaloiminen on byrokratian mielenlaatu, se mekanismi joka toteuttaa »siellä jossakin» tehdyt päätökset. (ks. esim. Marx, s. 47) Käytännössä tämä mielenlaatu toteutuu passiivisena tottelevaisuutena, *uskona* auktoriteettiin, luutuneena ja muodollisena käyttäytymisenä, fiksoituneina periaatteina, käsityksinä ja traditioina. Auktoriteettiä lan-
nistaa poliittiset, moraaliset ja humanisuiden vaatimukset. Virka ja ura on niin byrokraatin politiikan sisältö kuin yksityisen 'leipäkin'.

Yhteiskunnassa on siis olemassa virkavaltaisia ja niitä vastustavia aineksia — nyt näiden välillä käydään ja on käytävä taistelua. Kysymys on sekä yhteiskunnallisista tarpeista ja niiden toteuttamisesta että ihmisistä, yksilöistä ja heidän elämästään: olosuhteiden muutoksen ja inhimillisen toiminnan yhteensaattamisesta. Näiden kysymysten nykyisessä ajankohtaistu-

¹ Allelviivauksen osalta vrt. Engels 1970, s. 224—5. Kysymys on siis *virkamiehistä*, joiden auktoriteetti — heille osoitettu arvonanto — ei synny henkilökohtaisesta kyvykkyydestä eikä pohjaudu tähän. 'Auktoriteetti' synnytetään siten, että virkamiehen »on pakko koettaa näyttää joltakin yhteiskunnan ulko- ja yläpuolelta olevalta». Arvonanto ei synny ihmisestä, persoonasta vaan *viran* mukanaan tuomasta auktoriteetista: virkamies ei ole vielä 'vain kansan palvelija' vaan sen 'yläpuolella'. Tässä asemassaan virkamies voi hankkia itselleen ylimääräisiä etuisuuksia, statussymboleita, jotka eivät ole kaikkien saatavissa yhtäläillä. (ks. luku 6 viitteitä 1 ja 2)

misessa ja -muodossa on kysymys Baklanovin käsityksen mukaan ennen kaikkea aikakauden muutoksesta:

»Eikä siitä ollut kysymys, että he olisivat olleet vahvempia tai pystyneet pitämään puolensa, vaan kysymys oli lisäksi siitä, että heidän elämänsä taitekohdassa aika oli paljastanut monia asioita ja paljaalle silmälle oli näkynyt uusi arvoasteikko.» (Baklanov, s. 223)

5. Byrokraattinen ihminen

Kun auktoriteetin jumaloiminen on byrokratian mielenlaatu, niin byrokraatilla itsensä ja elämän arvostaminen riippuu ja se tapahtuu paljolti ulkoisten tunnusmerkkien välityksellä:

»Se ei ollut omaa, henkilökohtaista arvokkuutta, vaan sen laitoksen arvokkuutta, jota he edustivat omassa persoonassaan.» (s. 112)

»Istuessaan *tässä* autossa Andrei koki hänelle uuden miellyttävän tuntemuksen, ikään kuin hän olisi yhtäkkiä muuttanut omassa silmissään merkittävämmäksi.» (s. 15, kurs. KP)

»Tietenkin hän toivoi, että saapuisivat ne, joiden läsnäololla mitattaisiin hänen asemansa ja arvovaltansa, mutta tätä hän ei olisi tunnustanut suoraan edes itselleen.» (s. 141—2)

»Tuota keskinäistä punnintaa, jota käydään alituisesti siellä mihin on kokoontunut eri asemassa olevia ihmisiä. On olemassa satoja merkkejä, joiden perusteella ihmiset erehtymättä määrittävät oman sen hetkisen asemansa. Ja punnitsevat itseään omassa mielessään ja muiden silmissä.» (s. 190)

Itsensä arvioiminen ulkoisten tunnusmerkkien kautta aikaansaa väistämättä erilaista suhtautumista ihmisiin. Taktiikan ja oman edun toteuttamisen kannalta kaikki ihmiset eivät ole samanarvoisia:

»Lidia Vasiljevna oli pysytellyt eräänlaisessa alkutilassa. Hän muisti aina väärin kuka oli soittanut, ei arvannut mitä mikin soitto saattoi merkitä. Kävi niinkin, että hän oli erityisen sydämellinen aivan merkityk-

setöntä ihmistä kohtaan ja saattoi jättää kokonaan huomiotta sellaisen, joka nyt ainakin olisi pitänyt tuntea... Tämän selittäminen olisi merkinnyt sen tosiasian tunnustamista ja sanoiksi pukemista, että myös hänelle ihmiset olivat eriarvoisia asemansa ja merkityksensä mukaan. Eikä asia tietenkään ollut niin, koska niin ei saanut olla.» (s. 168)

Byrokraatille annetun elämän 'lopputu-
lost' kuvatessaan Baklanov kärjistää by-
rokraatin ihmiskohtalon traagisuuden Bor-
ka Maslovin toteamukseen Nemirovskista
tämän hautajaisissa: »Hän oli kuollut ai-
koja sitten. Ruumis vain kannettiin pois
tänään. Hän kuoli silloin kun tuhosi omat
lahjansa.» (s. 223)

6. Lopputoteamus

Baklanovin kuvauksessa byrokratia ei
synny kansalaisten suoranaisten sortamisen
pohjalta,¹ vaan pääasiassa siitä, että sub-

¹ Baklanov tuo kyllä voimakkaasti koros-
taen esiin olemassaolevasta yhteiskunnallisesta
työnjaosta² johtuvan yhteiskunnallisen eron
henkisen ja ruumiillisen työn välillä — jopa
siinä määrin, että byrokraatin joutuminen kos-
ketukseen työläisen kanssa, joka ei toimi by-
rokratian 'pelisääntöjen' ja maailmankatso-
muksen mukaisesti, merkitsee byrokraatille pa-
haa ennettä. Toisaalta kirjassa kuvataan hyvin
kriittisesti työläisiä, jotka ovat sisäistäneet,
'omistaneet elämänsä' byrokratian palvelemi-
selle (eräät vahtimestarit, sihteerit, arvosteli-
jat): »Koko ikänsä jonkun liepeillä, koko ikän-
sä vartioimassa jotakin — ja on tekevinään
jotain asiallista.» (Baklanov, s. 153)

² »Valtion täydellisen kuoleutumisen talou-
dellisena perustana on niin korkea kommunis-
min kehitys, että sen aikana häviää henkisen
ja ruumiillisen työn vastakohtaisuus, häviää
siis yksi nykyisen yhteiskunnallisen (kursi-
vointi KP) eriarvoisuuden tärkeimmistä alku-
lähteistä, sellainen alkulähde, jota ei voida
poistaa heti pelkällä tuotantovälineiden siirtä-
misellä yhteiskunnan omaisuudeksi, pelkällä
kapitalistien pakkoluovutuksella.» (Lenin III,
s. 214)

jektiiivisen merkitys ymmärretään yhteis-
kunnallisia kehitysmahdollisuuksia hait-
taavasti, objektiivisia laadullisia mahdol-
lisuuksia ei kyetä käyttämään riittävästi
hyväksi. Näin ymmärrettynä byrokratia-
ongelmassa on kysymys »vuosisadan sai-
raudesta»:

»Ei mutta ajattele nyt: eihän hän kuollut
luodista! Sodassa kuoli sentään luoteihin tai
miinaan. Mutta mihin ihminen kuoli? Tuli-
vatko panssarivaunut päälle? Häntä ei va-
littu puhemiehistöön. Ja sitä ei sydän kes-
tänyt.

Vuosisadan sairaus! Se on ensimmäisellä
sijalla kaikista sairauksista. Syöpä ja auto-
onnettomuudet jäävät toiseksi.» (s. 223)

Kyösti Pekonen

LÄHTEET

Afanasyev, V. G., *The Scientific Manage-
ment of Society*. Moscow 1972.

Aksjonov, V., *Virkaveljet*. Romaani. Mos-
kova.

Baklanov, G., *Ystävykset*. Romaani. Tammi
1976.

Burlatski, F., *Nykyajan valtio ja politiikka*.
Moskova 1978.

Engels, F., *Ludwig Feuerbach ja klassillisen
saksalaisen filosofian loppu*. Pori 1955.

Engels, F., *Anti-Dühring Herra Eugen Düh-
ring tieteen mullistajana*. Pori 1971.

Engels, F., *Perheen yksityisomaisuuden ja
valtion alkuperä*. Moskova 1970.

Engels, F., Kirje Joseph Blochille 21. 9. 1890.
Marx — Engels, *Kirjeitä*. Moskova 1976.

Lenin, V. I., *Valtio ja vallankumous. Valitut
teokset neljässä osassa*. Osa III. Moskova.

Lenin, V. I., *Nuorisoliiton tehtävät. Valitut
teokset neljässä osassa*. Osa IV. Moskova.

Lenin, V. I., *Mieluummin vähemmän, mutta
parempaa*. Osa IV.

Marx, K., *Critique of Hegel's 'Philosophy of
Right'*. Cambridge 1972.

Oizerman, T., *Marxin »Taloudellis-filosofiset
käsikirjoitukset» ja niiden tulkinnat*. Helsinki
1976.

Sinnemäki, A., *Nuoruus uusiksi*. Arvostelu
kirjasta: Juri Trifonov, Talo rantakadulla. Tie-
donantaja 18. 11. 1977.